

Головко М.Б., к.ю.н., доцент,
завідувач кафедри кримінального
права та правосуддя
Чернігівський національний
технологічний університет
e-mail : golovcko.m@yandex.ua

ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ ТА ДЕЗЕРТИРСТВА

На початковому етапі розслідування злочинів, пов'язаних з ухиленнями від військової служби шляхом самовільного залишення військової частини або місця служби, нез'явлення вчасно без поважних причин на службу та дезертирства, слідчі ситуації переважно залежатимуть саме від джерел інформації про злочин та змісту матеріалів, які слугують підставою для внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань і початку досудового розслідування. Такими типовими джерелами інформації можуть бути:

- 1) особи, які відповідно до своїх службових обов'язків повинні повідомити прокурора про злочин (командири військових частин, медичні працівники тощо);
- 2) представники громадськості (комітету солдатських матерів, правозахисних організацій);
- 3) матеріали розслідування інших злочинів, учинених військовослужбовцями, а також службових розслідувань, проведених командуванням військових частин, прокурорських перевірок;
- 4) повідомлення в засобах масової інформації.

Говорячи про діяльність прокурора, слідчого з виявлення злочинів цієї категорії, слід з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» внесено зміни до ст. 426 Кримінального кодексу України. Згідно з ч. 1 цієї статті бездіяльністю військової влади поряд іншими формами вчинення злочину визнається не направлення військовою службовою особою до органу досудового розслідування повідомлення про підлеглого, який вчинив кримінальне правопорушення [1]. Отже, факт ухилення військовослужбовця від проходження та/або несення військової служби може бути виявлено шляхом: 1) отримання повідомлень (від командира військової частини, іншого органу (зокрема військової контррозвідки СБУ або Національної поліції); 2) одержання інформації від громадян, посадових осіб лікувальних чи інших закладів, де може перебувати військовослужбовець, який ухилився від проходження та/або несення військової служби; 3) безпосереднього виявлення уповноваженою посадовою особою факту ухилення від військової служби під час проведення перевірки. Тому під час проведення перевірок доцільно ознайомлюватися з листуванням командира військової частини з відповідною військовою. Обов'язок командування з інформування органів прокуратури впливає з положень ч. 1 розділу XI

(Перехідні положення) Кримінального процесуального кодексу України, де зазначено, що до дня введення в дію положень частини першої (в частині положень щодо повноважень здійснення досудового розслідування злочинів, передбачених статтями 402–421, 423–435 Кримінального кодексу України) та частини четвертої статті 216 КПК України, повноваження щодо досудового розслідування передбачених ними кримінальних правопорушень здійснюють слідчі органів прокуратури, які користуються повноваженнями слідчих, визначених КПК [2].

Багаторічна слідча практика військових прокуратур та прокуратур з нагляду за додержанням законів у воєнній сфері свідчить, що типовими для початкового етапу розслідування злочинів вищевказаної категорії є наступні слідчі ситуації:

1) слідча ситуація, що характеризується наявністю інформації про основні обставини

вчиненого злочину та особу, яка його вчинила, та не заперечує своєї причетності до злочину;

2) слідча ситуація, що характеризується наявністю інформації про особу військовослужбовця, який заперечує свою причетність до вчиненого злочину;

3) слідча ситуація, що характеризується наявністю інформації про подію злочину, водночас лишаються невідомими обставини вчинення злочину, не встановлено місце знаходження особи, яка його вчинила, або військовослужбовець ухиляється давати правдиві показання тощо.

Складовими елементами оптимального планування розслідування зазначеної категорії злочинів є:

- урахування особливостей конкретного злочину, визначення окремого предмета доказування, шляхів розкриття та розслідування злочину, цілеспрямованого ведення слідства та всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин справи;

- формування слідчих версій і визначення шляхів їх перевірки;

- прогнозування розвитку слідчих ситуацій, планування заходів щодо попередження їх негативного розвитку;

- аналітичний підхід до планування окремих слідчих дій, використання науково-технічних засобів, взаємодія зі спеціалістами та правоохоронними органами.

Обставинами, які підлягають доказуванню в ході досудового розслідування, є такі [3, с. 134]:

1) коли і за яких обставин військовослужбовець самовільно залишив військову частину або місце служби чи не повернувся вчасно у військову частину з відпустки, відрядження тощо;

2) виконання яких саме службових обов'язків він перервав цими діями;

3) чи не залишив він військову частину зі зброєю чи боєприпасами;

4) де, коли та за яких обставин його було затримано;

5) упродовж якого часу військовослужбовець був самовільно відсутній у частині;

б) чим він займався під час незаконної відсутності у військовій частині та чи не вчиняв протягом цього часу інші правопорушення;

7) з яким умислом він вчинив самовільне залишення військової частини або місця служби (не повернувся вчасно у військову частину або до місця служби);

8) якими були причини та мотиви вчинення цих дій;

9) чи не мав він наміру взагалі ухилитися від військової служби;

10) обставини, які впливають на ступінь і характер відповідальності;

11) суспільно небезпечні наслідки, які настали в результаті ухилення від військової служби.

З версій, що підлягають дослідженню на початковому етапі розслідування злочинів, пов'язаних з самовільним залишенням військової частини або місця служби, нез'явленням вчасно без поважних причин на службу та дезертирством, можуть бути такі:

1) мало місце приниження честі і гідності військовослужбовця, побиття, вчинення іншого насильства, тобто нестатутні взаємовідносини;

2) мали місце конфлікти з командуванням, у тому числі такі, що супроводжувалися фізичним або психічним насильством;

3) мали місце проблеми особистого характеру, які, за сприйняттям винного, потребували його негайної участі. При цьому, на його думку, вирішити питання законним шляхом (наприклад, відпустка) неможливо;

4) причиною ухилення від військової служби є суто суб'єктивне небажання її проходити, не обумовлене сторонніми факторами.

Можливе і більш докладне розроблення версій, що залежатиме від особливостей наявної у слідчого криміналістично-важливої інформації.

З урахуванням запропонованих типових слідчих версій в умовах певної слідчої ситуації слідчий отримає можливість більш ефективно та оперативно спланувати необхідні слідчі дії та провести їх.

В умовах найбільш несприятливої слідчої ситуації основні завдання слідчого пов'язані насамперед з встановленням обставин ухилення від військової служби за умов відсутності військовослужбовця, який ще не затриманий. Тому доцільно спланувати наступні слідчі й організаційні дії:

- огляд особистих речей військовослужбовця, які залишилися за місцем проходження ним служби;

- всебічне вивчення особи;

- допити як свідків командирів і товаришів по службі військовослужбовця (насамперед допити друзів, земляків тощо).

Як правило, в разі виявлення самовільного залишення частини або місця служби командуванням військової частини невідкладно організуються розшукові групи для розшуку військовослужбовця в районі населеного пункту за місцем дислокації військової частини, результати роботи яких оформлюються рапортами на ім'я командира (начальника). Ці рапорти також необхідно досліджувати та приєднувати до матеріалів кримінального провадження, оскільки їх зміст дозволяє зробити висновок щодо повноти вжитих командуванням заходів з припинення злочину, конкретного часу

проведення розшукових заходів на перевірених пунктах або ділянках території.

Допит військовослужбовців зі складу розшукових груп дозволяє також у майбутньому спростувати неправдиві твердження про час залишення частини та місце подальшого перебування або отримати іншу інформацію.

Відповідно до ст. 281 КПК України, якщо під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме, то слідчий, прокурор оголошує його розшук.

Оголошення розшуку підозрюваного здійснюється шляхом винесення слідчим або прокурором відповідної постанови. Здійснення розшуку підозрюваного може бути доручено оперативним підрозділам.

Отже, за змістом ст. 281 КПК України розшук підозрюваного може здійснюватися як особисто слідчим, так і доручатися оперативним підрозділам, перелік яких передбачено у ст. 41 КПК України. Оскільки оголошення розшуку процесуально оформлюється відповідною постановою, вбачається за необхідне у цій постанові вказувати і те, якому саме оперативному підрозділу доручається розшук. Відомості про оголошення розшуку вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Порядок розшуку підозрюваного на підставі постанови слідчого і доручення про розшук регламентується відомчими нормативно-правовими актами, зокрема Інструкцією з організації розшуку осіб органами внутрішніх справ України, затвердженою наказом Міністра внутрішніх справ України від 29.07.2002 №765ДСК, Інструкцією з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженою наказом Міністра внутрішніх справ України від 07.07.2017 № 575 [4, с. 132].

Перед наданням оперативним підрозділам доручення про розшук слідчому доцільно вжити всіх необхідних заходів, які дадуть змогу якомога повно перевірити версії щодо можливого місця перебування винного. Для цього необхідно допитати його родичів, сусідів та знайомих, направити запити до різних установ (лікарень, моргів, військкоматів, паспортної служби, різних підприємств та організацій).

Разом з тим при здійсненні розшуку підозрюваного слідчим мають бути використані всі механізми, передбачені для цього чинним КПК України. Зокрема для цього можуть проводитися негласні слідчі (розшукові) дії в порядку, передбаченому ст.ст. 246-275 КПК України.

Таким чином, для з'ясування питання щодо можливого місця знаходження військовослужбовця доцільно накласти арешт на кореспонденцію у порядку, передбаченому ст. 261 КПК України, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж згідно зі ст. 263 КПК України та їх дослідження.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: zakon.rada.gov.ua/go/2341-14 (дата звернення: 25.11.2018).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI / Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/T124651> (дата звернення: 25.11.2018).
3. Криміналістик : підручник / кол. авт. : В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / за ред. проф. В. Ю. Шепітька. Х. : Право, 2008. 464 с.
4. Яблоков Н. П. Криминалистика: учебник для ВУЗов и юр. ф-тов / Н. П. Яблоков. М. : ЛексЭст, 2003. 376 с.